

Samræðulist

MYNDLIST

Eilíf endurkoma Kjarvalsstaðir Aðalsteinn Ingólfsson

Mestan hluta tuttugustu aldar var myndlist Jóhannesar Kjarval óefað skör hærra í vitund íslensku þjóðarinnar en myndlist nær allra samtímamanna hans. Hér var ekki um að kenna þeim þremur meinsendum sem nú spilla eðlilegri umgengni okkar við myndlist, ýkjum, vörumerkingu og afþreyingarvæðingu hennar, það sem á alþjóðlegu viðskiptamáli er nefnt „hype“ og „branding“, heldur beinum og millilíðalausum tengslum listamanns og þjóðar.

Ekki þarf annað en fletta í gegnum umfangsmikið bréfasafn listamannsins, sem varðveitt er að Kjarvalsstöðum, til að verða þess áskynja hvaða hug alþýða manna um allt land, ekki síst skynugar konur, bar til verka listamannsins. Í augum þessa fólks var Kjarval sá sem opnaði augu þjóðarinnar fyrir fegurð landsins, sem lengi hafði verið undirlagt nytsemdarhugtakinu – bókstaflega breytti viðhorfi landsmanna til örfoka óbyggða. Hann var einnig sá sem skynjaði mikilvægi skáldskaparins og ævintýranna fyrir þjóðarsál, sem barist hafði fyrir tilveru sinni í aldaradur.

Loks má segja að Kjarval, ásamt með Halldóri Laxness, eigi höfundarréttinn að skilgreiningunni á fyrirbærinu „Íslendingur“, um það leyti sem sú manntegund stígur inn í tuttugustu öldina. „Hausarnir hans Kjarvals“ eru magnaðar lýsingar á fólki sem stærði sig af ættartengslum við jafnt bergrisa sem norræna konunga.

Ósnertanlegur meistari

Á löngum listamannsferli Kjarvals var fátítt að aðrir listamenn leituðu í smiðju til hans, eða efndu til einhvers konar samræðu við verk hans, eins og nú er í tísku. Sennilega kom þar margt til, ómæld virðing sem flestir báru fyrir honum, sérstök stílbrögð hans, ekki síst síkvik teikningin í málverkinu, sem menn töldu hann eiga einkaleyfi á, og síðast en ekki síst takmarkaður skilningur á því sem fyrir honum vakti.

Enn í dag er ég ekki viss um að Íslendingar hafi skilið Kjarval til fullnustu, til dæmis hvaða augum hann lítur hugtakið „staður“. Öðru hvoru má að sönnu sjá hvernig samferðamenn hans, á borð við Ásgrím Jónsson, Þórarinn B. Þorláksson eða Jón Stefánsson, freista þess að

Verk Páls frá Húsafelli eru áberandi og njóta sín afar vel á sýningunni á Kjarvalsstöðum.

Ýmislegt annað á þessari sýningu er hins vegar svo vel til fundið að áhorfandinn grípur andann á lofti.

kveikja nýtt lífi í yfirborði mynda sinna með því að líkja eftir málartöktum Kjarvals, en allt eru þetta skammvinnar undantekningar. Það er varla fyrr en á sjötta áratugnum, þegar listamaðurinn er smátt og smátt að breytast úr ósnertanlegum „meistara“ í aldurhagna godsögn, að við sjáum allsherjar yfirtöku á „kjarvölskum“ stíl eiga sér stað, til að mynda í málverkum Péturs Friðriks frá Þingvöllum og Vífilfelli.

Ýmiss konar rannsóknir á verkum Kjarvals hin síðari ár, stóra bókin Nesútgáfunnar frá 2005, fræðigreinar í tímaritum og bókum, að ógleymdum samsýningunum „um“ Kjarval, sem haldnar hafa verið að Kjarvalsstöðum, til dæmis sýning og bók þeirra Æsu Sigurjónsdóttur og Kristínar Guðnadóttir um rissmyndir listamannsins, sýning Eggerts Péturssonar um blómamyndir hans og nokkrar aðrar þematengdar sýningar hafa afhelgað Kjarval, ef svo má segja.

FRÉTTABLAÐIÐ/VALLI

Innsetning Ólafs Eliassonar frá árinu 2019 ætti að gleðja listunnendur.

dæmis er ég ekki viss um að myndröð Gjörningaklúbbsins, sem sýnir furðulega uppáklæddar konur, nánast framandi verur, taka þátt í björgunaraðgerð á íslenskri sjávarströnd, sé hér á réttum forsendum. Verurnar sem iðulega vakna til lífsins í landslagsmyndum Kjarvals eru aldrei framandi heldur holdgervingar umhverfis síns.

Enn og aftur virðist síðan brýnt að láta verk Ragnars Kjartanssonar fljóta með á hverri samsýningu, hvert sem samhengið er. Því eru hér til sýnis nokkrar illa máláðar myndir eftir hann af hrauni – skráðar sem gjörningur.

Ýmislegt annað á þessari sýningu er hins vegar svo vel til fundið að áhorfandinn grípur andann á lofti. Upplýst einingaverk Ólafs Eliassonar kallast þráðbeint á við sneið- og kubbamyndir Kjarvals af íslensku landslagi, sem er ein aðferð listamannsins til að greina byggingarstíl náttúrulegra viðfangsefna. Í námunda við þann hluta sýningarinnar er líka vídeóverk Sigurðar Guðjónssonar, sem alveg óvænt varpar ljósi á „Kritík“, risastórt og frægt málverk Kjarvals. Fyrir vikið leyfist okkur nú að skynja það sem túlkun á óþrotlegri viðleitni listamannsins til að ná tökum á umhverfi sínu. Firna löng „næturmynd“ Kristjáns Guðmundssonar talar síðan beint til rökkurmyndanna sem Kjarval gerir af Þingvöllum.

Rúsinuna í pylsuendanum er svo að finna í öðrum enda austursalar, þar sem þrenns konar leiðir eru notaðar samtímis til að lýsa náttúruskoðun Kjarvals: magnað málverk af íslenskum berangri, nokkur máluð og samskeytt tilbrigði um tiltekið landslagsstef, og loks alltumlykjandi myndbandsverk af innviðum hrauns eftir Steinu Vasulka. Hér er við hæfi að róma sýningarhönnun Axels Hallkels Jóhannesonar – öðru nafni Langa Sela.

Afkomendur í nútíð

Fleira á sýningunni ætti að gleðja glöggan áhorfanda. Páll Guðmundsson frá Húsafelli, kannski einn helsti „afkomandi“ Kjarvals í myndlist nútíðar, fær hér að njóta sín við réttar aðstæður. Ég var ekki alveg eins sannfærður um hlutverk Egils Sæbjörnssonar. Fyrir það fyrsta er hann helst til plássfrekur í þessu samhengi. En lýsing aðstandenda á „lifandi“ efnisheimi þeirra beggja, Kjarvals og Egils, varð til þess að telja mér hughvarf. Þeir félagarnir, Egill, Úgh og Böðgar mega alveg vera með. ■

Um leið hafa þær fært hann nær samtíma okkar.

Þetta hefur orðið til þess að síðari tíma listamenn hafa í auknum mæli farið að mæla sig við hann og arfleifð hans, meðvitað eða ómeðvitað, án þess þó að gangast að fullu undir þau viðhorf sem birtast í myndum hans. Þarna er Einar Garibaldi klárlega mikilsverður undanfari með táknmyndir sínar af „kjarvölskum“ stöðum.

Frjóir lærisveinar

Listasafn Reykjavíkur hefur nú

efnt til eins konar úttekta á samræðum og tengingum í þessa veru milli yngri listamanna og Kjarvals, undir nafninu „Eilíf endurkoma“, sem dreifist um gjörvöll salarkynni Kjarvalsstaða. Þetta er í stuttu máli afar vel heppnuð samsýning, áræðin, andrúk og krefjandi fyrir huga og tilfinningalíf skoðandans, auk þess sem hún eykur ótvírætt á skilning hans jafnt á hugarheimi „meistarans“ og „lærisveinanna“. Að vísu kemur fyrir að skipuleggjendur fara offari í leit sinni að samtímalist sem hæfir tilefninu. Til